

Kulturredaktör Knut Carlqvist knut@afgipnet.se

Så går det politik i sterilisering

Samhällsvetenskapen blir alltmer ohöjlt politiskt och Majja Runcis är inget undantag Stefan Lindgren anmäler.

Sällan har en avhandling väckt så stor uppmärksamhet innan den publicerats, heter det i förlagsreklamerna för Majja Runcis *Steriliseringar i folkhemmet* (Ordfront). Det var nog tur för Majja Zaremba att avhandlingen inte förelåg när Dagens Nyheter drog igång sin lösnummerkampanj i Dagens. Påståendena om att 60 000 människor tvångsterilerats av rasistiska skäl påstod han sig bygga på Runcis kommande avhandling. Senare medgav han att han överströvt, men vidhöll att merparten steriliserats med tvång, fastän "allmän sällan av rasismässiga" skäl.

Zaremba spelade högt och klarade sig, tack vare fångat okritiska media. Jag talade i Finanstidningen för två åren när jag påpekade att antalet tvångsterilerade totalt inte kan ha överströvt 11 000, sannolikt var de mycket färre. Lögen sprang redan med långa ben runt jorden. Ingenting i Runcis avhandling mildrar vad jag då sa.

Kärnan i avhandlingen är genomgången av de ansökningar om sterilisering som finns i medicinalstyrelsens arkiv. Hon har med metoder som hon själv anser statistiskt godtagbara valt ut cirka 1 000 av 10 000 ansökningar från åren 1935-46. Men nästan hälften av ansökningarna är från patienten själv. Tvångsfall och frivilliga blandas hulleter om hulleter, vilket är förvånande om man vill undersöka tvångsaspekten.

Runcis har undersökt en annan sida av saken än den Zaremba tagit fasta på. Hon har studerat motiveringarna i ansökningarna och registrerat anspelningar på patienternas sexuella vidlyfthet, sinnesslöhet och asocialitet för att se hur dessa indikationer är korsförledade.

Resultatet är inte särskilt upprörande sexistiskt. Visserligen kallade kvinnorna oftare "löskaitiga", men männen i gengäld "asociala" och båda i ungefär lika mån "sinnesslöa". 300 kasterade män faller utanför undersökningen. Det säger sig själv att Runcis knappast kan dra några statistiskt säkerställda slutsatser, men det bekräftar henne inte nämnvärt. Hon tar fram det resultat hon varit ute efter.

Fysiskt tvång var uteslutet

Fast tvånget egentligen inte alls finns som parameter i hennes undersökning, tar sig Runcis gång på gång friheten att koppla steriliseringspolitiken i Sverige till raspolitiken i Nazityskland. Redan på förlagssidan har hon hängt ut ett citat om Auschwitz så att ingen ska missa budskapet.

Det svenska "tvånget" skulle ha fått varje SS-man att rötta i harm. Polishämning och direkt fysiskt våld var uteslutet. Patienten hade rätt att överklaga och kunde i sista hand välja att ta en promenad i stället för att gå till operation. Naturligtvis bär 30-talets nazism, liksom dess kommunism, socialdemokrati och liberalism spår av en i vissa stycken gemensam kollektivistisk, sekulariserad tidsanda. Men därifrån till påstått att den svenska steriliseringspolitiken hade grundläggande likheter med den nazistiska är bisarrt.

Antalet icke frivilliga steriliseringar i Sverige var under nazisterna 1935-41 lågt, i snitt under 200 per år. Cirka 60 personer om året lät bli att inställa sig, vilket inte förelände några åtgärder. Först efter kriget, när eventuellt entusiasm för nazismen bör ha svalnat, ökade steriliseringarna i antal med ett växande inslag av gifla (i snitt 32 procent) personer.

Naturligtvis har steriliseringsarna påverkats av nazistiska inslag i läkarkåren. Men med 1934 resp 1941 års steriliseringslagar frångick läkarna stegvis sin beslutanderätt om steriliseringar. Det uteslöts inte att man i Göteborg lyckades utföra 5 gånger fler sterili-

seringar per invånare 1935-41 än på andra håll i landet. En förklaring anses vara överläkaren på Sahlgrenska sjukhuset, Torsten Sjögren, en i Nazityskland välsedd eugeniker. Men Runcis har trots det inte lyckats hitta några hänvisningar till ras i steriliseringsbesluten, bortsett från en handfull fall - de flasta från 50-året - där patienten tillrättvis "tattar"-ursprung.

Runcis gör inga seriosa försök att överväga alternativa tolkningar av händelseförloppet. Ända talar många av hennes fakta för att steriliseringarna i mycket högre grad måste tolkas i ett sexualpolitiskt perspektiv, det vill säga ses i samband med kraven på rätt till födelsekontroll.

Runcis nämner det belysande fallet med "rättsshaveristen" Karl Persson, som krävde att få bli steriliserad. Steriliseringar i barnbegripliga sylvie för män var strängt förbjudna fram till 1975. Persson lät sig till och med förklaras sinnessjuk och rättsinkapabel, men det imponerade inte på medicinalstyrelsen. Först efter fem år lyckades Persson få en professor att tillstyrka sterilisering och ombesörja formaliteterna. Den typen av felkällor diskuteras inte av Runcis.

För att kunna tolka fall som Karl Perssons måste man se till situationen som helhet och låsa källkritiskt, vilket Runcis inte alltid gör. Aborter var generellt förbjudna och belagda med fängelsestraff. Först 1938 kom ett undantag som möjliggjorde abort om graviditeten var livshotande. Samma år dog i genomsnitt en kvinna varje vecka i sviterna av illegal abort.

När steriliseringsdebatten först väcktes vid 20-talets slut var Sverige ett djupt konservativt och stagnerande land med utbredd fattigdom efter export av en fjärdedel av befolkningen till Amerika. Födelsestaten som börjat sjunka redan 1909 (med ett litet skutt uppåt 1920) fortsatte nedåt ända till 1934. För reformivarna blev befolkningstanken en hävsång för att få igenom sociala reformer. Medan befolkningspolitikens mål i ideologiska länder brutalt förklarades, vara att "stimulera" barna-födandet, ville makarna Myrdal "avslagsna" det som hindrar vanligt folk från att följa den naturliga instinkten till gifla sig och barn."

Skiljemanen är inte en lek med ord. Socialdemokratin satsade på befolkningens "välvet" genom att erbjuda barnfamiljerna bättre bostäder, hälsövård, utbildning och liknande. Högren vill mota sjunkande födelsestat med sträng moral. Befolkningskrisen var bara ytterligare skäl att förhindra all barnbegriplighet och slå vakt om förbudet mot att informera om preventivmedel liksom förbud mot barnbegriplande abort och sterilisering.

Men reformivarna hade vinden i ryggen och kunde slå ett slag för födelsekontrollen, barnens rätt att vara oslagade. Befolkningskommissionen lyckades få förbudet mot preventivmedelpropaganda hävt, men inte mer.

För den gravida kvinnan som inte önskade föda sitt barn förblev abort med följande sterilisering enda utvägen. En farlig och grym lösning på den situation som abortmotståndarna skapat.

Historia

Majja Runcis
Steriliseringar i folkhemmet
Ordfront, 1998

Om det tidigare funnits föreställningar på sina håll om att använda steriliseringarna raspolitiskt, så var kontexten nu sexualpolitiskt. 1933 hade RFSU bildats och krävde bland annat rätt till steriliseringar. Svenska kvinnors vänsterförbund petitionerade för rätt till abort och sterilisering. Läkarkåren som från början velat ha fria händer att sterilisera, svängde någon gång 1929-34 och övergick till att kräva reglering. Den befärad "missbruk" - att steriliseringar skulle göras på friska och dugliga individer.

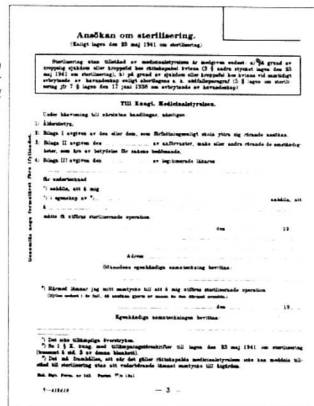
När Runcis kallar RFSU och Elise Ottesen-Jensen för "ny-malthusianister" visar det att hon har haft svårt att förstå samhällsintresset. Svenska kvinnors vänsterförbund hanterade. Naturligtvis måste man dela delarna mellan dem för det öde som drabbade många kvinnor. Over 90 procent av dem som steriliserades var kvinnor. 1935-41 avled 13 kvinnor efter samtidigt abort och sterilisering. 1950 dog 5 kvinnor och därefter sjönk siffran till i genomsnitt en kvinna om året fram till 1965. Men frågan är om inte myndigheterna handlade rätt i rådande situation.

På den tiden fanns bara sterilisering att tillgripa när det handlade om incest eller utsläpade mödrar med supande och ansvarslösa män. Många scener är bara alltför välbekanta. Fråga drogarna idag är andra och åtgärdsbatterier bredare.

Värderingar smygs på läsaren

Kraven på en omarbetad abort- och steriliseringslag, som framfördes men röstades ner i riksdagen 1955 och 1960, var berättigade. Men när högren bemötte jämlikhetskravet med högstämmt till steriliseringslag som en otillåtit stympling som kränker mänskliga rättigheter, är det inte självklart vems sida Runcis sympatier ligger på. Istället för att redovisa sina värdeprenser, bland dem en djup misstro mot välfärdsstaten som modell, smygs värderingarna på läsaren.

Runcis säger sig lite tassande vilja "pröva" en tanke i avhandlingen att "välfärdsgreppet inte avser alla individer -

Exempel omfattar det inte de grupper som saknar tillräckliga fysiska och psykiska resurser". I själva verket verkar hon ha en rätt klar uppfattning om den svenska välfärdsstaten, eler om man så vill folkhemmet, som auktoritärt, malschautvistiskt och profascistiskt.

Men Runcis synpunkter på den övergripande välfärdspolitik som gör inte något seriöst intryck. Hon insmuer till exempel att de "sinnesslöa" var en socialdemokratisk statistisk synvillka och att "Myrdaliderna" drabbade vissa grupper av utvecklingsstörda."

Likåsa finner jag hennes bank på 30-talets reformpolitik i själva verket tyfyllt till sin förtärra kvinnan "Sis spisen med ett "husorskontrakt" hell grepp ur luften. Makarna Myrdal använde befolkningsargumentet som ett kraftfullt argument för kvinnors rätt till arbete. Framgången var så total att högren 1935 gick med på att släppa alla laghinder för gifla kvinnor att arbeta. Befolkningskommissionen drev igenom förslag om att skydda gifla kvinnor i offentlig tjänst mot avsked och att alla kvinnor i offentlig tjänst, gälla såväl som ogifla, skulle få behålla en större del av lönen vid barnafödande.

Majja Runcis ser blott en och den livligast stäm som gång på gång intervenerar i den fridfulla medborgerliga idyllen och besudlar det intimaste. Hon glömmer att sexualvet som sådant är en rätt blodig historia. Trots dagen efter-piller och raffinerade hjälpmiddel utförs fortfarande 30-40 000 aborter om året. P-pilleranvändarna accepterar medvetet en viss förhöjd dödlighet. Det finns inga smartfria lösningar på konflikten mellan väl sexuell intresse och dess biologiska konsekvenser.

En nykter syn på steriliseringar skulle fortfarande kunna bespara många kvinnor onödiga aborter. Fortfarande görs över 90 procent av alla steriliseringar i Sverige på kvinnor, fast könsfördelningen är riskynpunkt borde vara den motsatta. Men genom att Runcis väljer att spå på den gamla stigmatiseringen av sterilisering som kroppsstympling avslutar hon sig i praktiken till manbarhetens fundamentalister.

STEFAN LINDGREN

Röster i riksdagen

Inför klubbningen av lagen om sterilisering den 23 april 1941.

Herr talman! Det lagförslag, som nu är föremål för kammarrens överläggning, innebär ett betydelsefullt steg framåt i riktning av att sanera den svenska folkstammen, att befria den ifrån fortplantning av arvsanlag, som leda till en framtida generationer det förekommer individer, som icke äro önskvärda medlemmar av ett sunt och friskt folk.

Karl Gustaf Westman
(högredelbundet), justitieminister

Jag har emellertid, churu jag är en varm anhängare av varje åtgärd som kan främja befolkningsvårdandet, icke kunnat förstå, varför sabbaliet i syfte att befordra nativiteten tillåter, att människor av vilken kvalitet som helst få befolka landet.

Hjalmar Höglund (högerpartiet)

Det är nära nog med beklimning man finner att man på håll, varifrån man minst väntade det, ger uttryck åt sådana tankar och en sådan inställning till problemet, som obehagligt mycket erinra om den rasförbättring, som man i vissa totalitära stynder låder söker bedriva med hjälp av operationskniven.

Per-Anders Kommunstyrelsen

Principiellt står jag på den ståndpunkten, att en person, som kan anses vara för framtiden olämplig att handhåva värddomen om barn, likväl mycket väl kan få bra barn. Om han då visar sig olämplig att handhåva värddomen om dem, torde det väl vara samhällets plikt och skyldighet att se till, att dessa barn få en god vårdnad. Problemet bör inte lösas på det sättet, att man i stället går in för en ökad möjlighet att sterilisera dylika personer.

Georg Bruning (socialdemokraterna)

När solen stod stilla

Gallie försvarade sig klurigt, menar Ulf Jönsson som läst de kopernikanska breven.

Galileo Galilei försvarade Kopernikus lärar. Hans egna rön bekräftade dem bara, solfäckarna, Jupiters månar och Venus faser. Inkvintessen agerade för att bannlysa Kopernikus, som undergrävde bibelns och därmed kyrkans auktoritet. Galilei låg illa till. År 1600 hade Giordano Bruno bränts på bål.

Bibeln bekräftade Kopernikus

För att försvara sig skrev Galilei brev under åren 1613-15. Han var då runt 50 och enda utvägen var att visa att bibeln bekräftade Kopernikus. Men så blev

snurrade runt jorden var självklart för Aristoteles och de stambövdingar och profeter som levde i Palestina.

Ta stället i Josua 10:12-13. För att israeliterna skulle få sin hämnd på amoriterna lät Herren solen stå stilla en hel dag, medan slaktern pågick. Hur gick det till, frågar sig Galilei. Solen har ju två rörelser, dels den årliga rörelsen, dels dygnrotationen som berodde på att hela himlavalvet snurrade runt jorden, *primus mobile*. Han slyfde (fast han inte kunde säga det) på jordens rotation runt solen och dygnrotationen. Den senare har inget med solen att göra, det är ingen egenrörelse hos solen. Alltså:

Om dagen inte beror på solens utan primus mobiles rörelse, vem inser inte då att man måste bekräfta hela denna och inte solen för att förlänga dagen? Vem

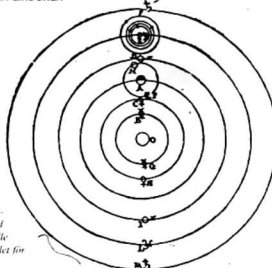
Historia

Galileo Galilei
Kopernikanska breven
Atlantis, 1998

har försatt astronomin, grunder som inte inser att en gud hade bekräftat solens gång. Skulle Han ha förkortat dagen i stället för att förlänga den?

Inte hjälpte det Galilei att akordera. Kyrkan var inte ute efter vad som var riktigt utan vad som var rätt. Det hade Aristoteles fastställt i 700 år tidigare.

Konstigt nog hade påven Leo X bett Kopernikus om synpunkter när den julianska kalendern skulle revideras på 1500-talet och hans verk hade varit allmänt tillgängliga. Men nu tog påvedens met sats för att krossa reformationen

och 1633, när Galilei tvångsats att avsvära sig Kopernikus, rasade det 30-åriga kriget och Gustav II Adolf hade varit död ett knappt år.

De kopernikanska breven är kluriga och spännande att läsa och blir inte sämre av att den italienska originaltexten finns på vänstersidorna för den som vill friska upp sina språkkanaler.

ULF JÖNSSON